

УДК 355.45:351.743(477)

В. Ковальчук

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ КРАЇН НАТО В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ЇХ ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Розглянуто структури систем цивільної оборони країн НАТО. Наголошено, що, незважаючи на зниження рівня воєнних загроз у Європі на початку ХХІ ст., керівництво Альянсу продовжує роботу з удосконалення своїх систем захисту. Основними напрямками реформування системи цивільної оборони є універсалізація усіх частин та підрозділів, створення мобільних сил, які в стані виконувати завдання як у мирний, так і у воєнний час.

Ключові слова: система цивільної оборони, воєнні загрози, система захисту

У державах Північноатлантичного альянсу існують розвинуті й ефективні системи органів, сил і засобів цивільної оборони (цивільного захисту). Вони призначені ефективно забезпечувати захист населення, економічного потенціалу та соціально-політичної структури держави як у мирний час, під час різних лих, аварій, так і у воєнний час. Система цивільного захисту в Україні, хоча і має певні історичні традиції, пов'язані з колишнім СРСР, на сьогодні знаходиться на стадії реформування, що потребує детального вивчення досвіду розвинених країн щодо організації цивільного захисту.

Вітчизняні дослідники та фахівці вивчають питання організації систем цивільного захисту в окремих державах світу. Зокрема, дослідженням у цій сфері присвячено роботи С. Андреева, М. Брушлінського, П. Вагнера, Ю. Воробйова, Л. Жукової, Н. Клименко, О. Могильниченка, С. Соколова, М. Стеблюка, О. Труща, М. Фалєєва, Г. Федулова, Р. Цалікова та інших. Вони аналізують стан побудови, функціонування та управління системами ЦО (ЦЗ) держав ЄС та інших держав. Водночас проблема адаптації цього досвіду до сьогодні перебуває у стадії вирішення. Окрім того, ці системи постійно перебувають у стадії удосконалення, інтегруються у спільні структури, створюють міжнародні сили та органи управління. Особливого значення набуває досвід цих країн під час воєнних конфліктів та участі у миротворчих операціях. Саме це обумовлює доцільність постійного вивчення досвіду побудови та функціонування систем цивільного захисту країн-членів ЄС Західної Європи.

Військово-політичне керівництво НАТО розглядає цивільну оборону як невід'ємну частину захисту населення в надзвичайних ситуаціях і у разі застосування противником зброї масового ураження. Основне завдання полягає в створенні і підготовці сил і засобів, необхідних для збереження функцій державного управління в будь-яких умовах військово-політичної ситуації в ході війни, захисту населення і життєво важливих секторів економіки від дій противника [1].

Останнім часом намітилася тенденція до ширшого використання сил і засобів цивільної оборони для вирішення завдань мирного часу, таких як ліквідація наслідків стихійних лих, а так само великих виробничих аварій і катастроф. Це пов'язано передусім зі зниженням рівня міжнародної напруженості, а також збільшенням за останні роки числа стихійних лих, виробничих аварій і катастроф, особливо на об'єктах, де в

технологічному циклі використовуються матеріали, що розщеплюються, і шкідливі хімічні речовини.

В окремих країнах блоку скорочуються сили і засоби цивільної оборони, призначені для використання у військовий час, знижується об'єм робіт із будівництві захисних споруд. Водночас локальні конфлікти у різних районах світу негативно впливають на зниження напруженості у світі, що відображається у заходах, що проводяться у сфері цивільної оборони (далі – ЦО).

Єдиної системи цивільної оборони у рамках альянсу не існує. Усі заходи проводяться на державній основі з координацією національних зусиль комітетом ЦО, який належить до складу головного комітету НАТО з розробки надзвичайних планів у цивільній галузі. Координація охоплює питання не лише ЦО, але і мобілізаційного розгортання економіки. При цьому ЦО відіграє другорядну та підпорядковану роль [2].

Комітет цивільної оборони складається з секретаріату і трьох робочих груп: із сповіщення населення, будівництва притулків і укриттів, евакуації і справ біженців. Роботу комітету загалом та його структурних елементів постійно контролює радник із цивільної оборони і його апарат у групі надзвичайного цивільного планування при міжнародному штаб-секретаріаті НАТО. У штабі функціонують бібліотека і фільмотека з питань ЦО, які використовуються і поповнюються країнами-учасницями [3].

Комітет ЦО вивчає ті питання цивільної оборони, що представляють загальний інтерес для усіх членів блоку, координує діяльність відповідних національних органів в галузі ЦО, а також розробляє необхідні рекомендації із організації сповіщення і захисту цивільного населення у воєнний час. При вивченні загальних проблем цивільної оборони комітет ЦО найбільшу увагу приділяє питанням можливих наслідків дій вірогідного супротивника у найважливіших військово-економічних центрах засобами масового ураження і організації необхідних заходів цивільної оборони [4].

Робоча група виробляє пропозиції із створення єдиної для усіх учасників блоку системи сповіщення про випадання радіоактивних осадів. Одним із перших кроків із створення такої системи є здійснюваний країнами НАТО регулярний взаємний обмін метеорологічною інформацією.

Робоча група з евакуації і справ біженців розробляє рекомендації щодо проведенню евакуації з вірогідних районів-цілей ще до завдання ракетно-ядерного удару по них, а також щодо обладнання районів розміщення евакуйованих. Також групою розроблено положення про створення в період надзвичайної ситуації спеціального агентства у справах біженців для координації дій із військовими і цивільними структурами тилу НАТО.

У ході переходу блоку з мирного на військовий стан планами НАТО передбачається формування “цивільних органів воєнного часу”, на які покладено завдання координації діяльності цивільного сектора в інтересах об'єднаних сил Альянсу. Визначені фахівці для роботи в цих органах, представники країн-учасниць вже в мирний час проходять спеціальну підготовку та залучаються для участі у заходах, що проводяться по лінії цивільної оборони Альянсу.

У більшості країн НАТО створені і функціонують державні системи ЦО, склалася відповідна структура її органів, сил і засобів. До складу такої системи належать: органи управління; система зв'язку, сповіщення, радіаційної розвідки і дозиметричного контролю; система захисних споруд, запаси продовольства, сировини і матеріалів; сили і засоби ЦО – як штатні, так і добровільні. Організаційна структура державних систем

цивільної оборони країн НАТО має багато спільного і у перспективі буде розвиватися у напрямі подальшого вдосконалення і уніфікації. Загальне керівництво, як правило, здійснюють міністерства внутрішніх справ через створені при них управління цивільної оборони. Виняток становлять США, де органи ЦО підпорядковані президентові, Канада – федеральному уряду, Норвегія – міністерству юстиції і поліції, Польща – прем'єр-міністрові і Чехія – міністрові оборони [5].

На управління цивільної оборони, залежно від особливостей країни, покладаються завдання з розробки, координації і проведення таких основних заходів, як: організація рятувальних робіт, евакуація поранених, надання невідкладної допомоги; прийом і розміщення осіб, що лишилися без притулку; запобігання пожежам, аваріям на виробництві і транспорті, аварій і катастроф (зокрема, проведення дегазації і дезактивації, очищення водоймищ від нафтопродуктів і хімічно небезпечних речовин); виявлення і облік будівель та споруд, придатних для використання як захисних; підготовка формувань ЦО; експлуатація і модернізація систем сповіщення, радіаційної розвідки і дозиметричного контролю; підготовка керівних кадрів і фахівців ЦО; підготовка населення з питань ЦО; постачання відповідним службам і формуванням необхідних технічних засобів і устаткування; проведення наукових досліджень з проблем цивільного захисту.

Території європейських країн НАТО розділені на округи, підокруги, зони, райони, підрайони і ділянки цивільної оборони. Так, у ФРН є 15 округів, у Великобританії – 11 округів і 18 підокругів, в Норвегії – чотири округи, в Данії – 7, в Угорщині – 20, у Польщі – 49, у Франції – 6 зон, в Італії – 12 зон, в Чехії – 86 районів. У округах, підокругах, зонах, районах створені штаби ЦО, які є також і в адміністративно-територіальних одиницях – штатах, департаментах, провінціях, містах, комунах, громадах тощо [6].

Сили ЦО в країнах НАТО включають формування центрального підпорядкування, регіональні, місцеві і підрозділи самозахисту. Формуваннями центрального підпорядкування у низці країн є рухливі колони різного призначення, які при необхідності можуть зводитися в корпуси ЦО. Основне призначення рухливих колон – ліквідація наслідків використання зброї масового ураження, проведення аварійно-рятувальних робіт, а також надання оперативної кваліфікованої допомоги на місцях. Особливістю цих формувань є їх багатоцільове призначення, тобто наявність в них аварійно-рятувальних, відновлювальних, медичних, протипожежних тощо. Вони найбільш підготовлені і технічно оснащені для виконання робіт з ліквідації аварій на атомних електростанціях і інших об'єктах із ядерними та хімічними компонентами [7].

У мирний час колони укомплектовані лише командним і інструкторським складом. У більшості країн вони, як правило, мають постійні місця дислокації, які одночасно є місцем збору по тривозі та центром навчання і тренувань формування місцевої цивільної оборони.

У періоди надзвичайних ситуацій рухливі колони планується використовувати насамперед у великих містах та промислових центрах. Їх комплектування проводиться здебільшого шляхом призову військовозобов'язаних для проходження строкової служби. Така система дає можливість планомірно і завчасно готувати кваліфікований склад для служб ЦО.

До регіональних формувань належать загони різних служб цивільної оборони, які формуються в найважливіших промислових містах і великих населених пунктах. На відміну від формувань центрального підпорядкування, вони призначені для використання по місцю дислокації, як правило, на закріплених за ними об'єктах.

Місцеві формування є численними підрозділами різних служб, що створюються в усіх містах і населених пунктах. Підрозділи самозахисту у деяких країнах блоку доповнюють місцеві формування цивільної оборони.

Формування цивільної оборони країн НАТО загалом нерівнозначні. Їх структура, чисельність і призначення залежать від національних особливостей кожної країни та наявних у них систем цивільної оборони. Найбільш розвиненими вважаються системи ФРН, Норвегії, Данії, Нідерландах, Бельгії, Польщі і деякою мірою у Франції, Італії, Канаді, Туреччині і Чехії. Порівняно слабкі сили ЦО в Греції, Іспанії, Португалії і Угорщині [8]. Як показує практика, в мирний час, особливо при ліквідації стихійних лих і аварій на промислових підприємствах, найбільш підготовленим контингентом формувань цивільної оборони є протипожежні підрозділи.

Захист і виживання населення в умовах сучасної війни, а також реалізація комплексу заходів у цьому напрямку є одними з головних завдань у системі ЦО країн НАТО, що вирішуються шляхом створення системи захисних споруд, а також евакуації населення.

Створення систем захисних споруд для населення припускає: будівництво нових притулків і укриттів, реконструкцію та дообладнання притулків часів Другої світової війни, обстеження підвальних приміщень існуючих будівель і обладнання в них укриттів; спорудження укриттів у підвальних приміщеннях у новобудовах.

Будівництво нових захисних споруджень у Європі припинене через низьку вірогідність застосування зброї масового ураження. Реконструкція і оснащення укриття періоду Другої світової війни найбільшого поширення набули у ФРН, Великобританії, Італії, Греції. У низці держав Західною Європи широко практикується використання під притулки і укриття підземних та напівпідземних споруджень подвійного призначення (гаражів, складів, тирів, спортивних залів, кафе тощо), які в умовах надзвичайної ситуації у короткі терміни переобладнуються для укриття населення [9].

У більшості країн НАТО нормативно-правовими документами рекомендується обстежувати підвальні приміщення існуючих будівель і обладнувати в них укриття. Це ж стосується і новобудов. Водночас реалізація таких рекомендацій багато в чому залежить від державних субсидій і дотацій приватним власникам [10].

Евакуація і розосередження населення як один із способів захисту, а також заходи щодо планування та їх організації у країнах НАТО значною мірою визначаються розмірами їх територій, розміщенням і щільністю населення, рівнем розвитку дорожніх мереж, наявністю транспортних засобів і іншими чинниками.

Висока щільність населення, велика кількість промислових підприємств і мала площа європейських країн, насамперед у Центральній Європі, значно ускладнюють вибір районів для розміщення евакуйованих, а також організацію і проведення евакуації. Проте майже в усіх із них планується переміщення населення з вірогідних районів нанесення ядерних ударів, передбачуваних зон радіоактивного зараження, а також районів, де очікується розгортання бойових дій.

В умовах ракетно-ядерної війни в країнах Європи, за оцінкою командування НАТО, можуть виникнути неконтрольовані потоки біженців, які значно ускладнять пересування і постачання військ. Щоб уникнути цього, уряди низки держав-учасників передбачають проведення заходів із скорочення і регулювання потоків біженців, надання їм допомоги. У цих цілях підписані двосторонні угоди про прийом і розміщення їх на території сусідніх країн.

У заходах із цивільної оборони велике значення надається питанням організації сповіщення і зв'язку. Основними завданнями, які покладаються на системи сповіщення ЦО країн НАТО, є попередження населення про загрозу повітряного нападу і радіоактивного зараження місцевості, збір даних про ядерні вибухи; забезпечення цивільних органів, а в деяких країнах і військових, а також суміжних країн НАТО даними про тип ядерних вибухів, напрямки рухів радіоактивних хмар і рівні радіації в них [11].

Єдиної зв'язаної системи сповіщення у рамках блоку немає. Проте більшість країн-учасниць має у розпорядженні добре розвинені системи сповіщення. Усі заходи щодо їх створення та удосконалення проводяться у державних рамках із координацією комітетом ЦО. Існуючі системи сповіщення, як правило, включають національні і регіональні (у округах, штатах, землях, провінціях тощо) центри сповіщення, а також пункти і пости сповіщення.

Центри сповіщення найчастіше розміщуються у спеціально обладнаних підземних і заглиблених спорудах, винесених за межі великих міст і інших вірогідних об'єктів ядерного удару.

Пункти і пости сповіщення зазвичай влаштовуються у державних установах із цілодобовим режимом роботи (поліцейських відділках, пожежних депо, приміщеннях місцевих радіостанцій, вузлів зв'язку тощо). Первинну інформацію національні (іноді регіональні) центри сповіщення сподіваються отримати від відповідних органів ППО НАТО.

Як звукові засоби зовнішнього сповіщення, в більшості країн застосовуються здебільшого сирени електричної і пневматичної дії, теле- і радіоприймачі. Найбільш досконалі і розвинені системи подібного призначення розгорнуті в США, Великобританії, ФРН, Канаді, а також у Франції, Норвегії, Нідерландах і Бельгії [12].

У загальній системі заходів із захисту населення від зброї масового ураження в країнах НАТО велика увага приділяється створенню і розвитку служби радіаційної розвідки і дозиметричного контролю. Необхідність організації такої служби у рамках цивільної оборони зумовлюється не тільки вірогідністю зараження значних територій радіоактивними залишками у разі ядерної війни, але і можливістю такого зараження в мирний час при аваріях на підприємствах із матеріалами, що розщеплюються, передусім на атомних електростанціях [13].

У багатьох країнах блоку створені і продовжують удосконалюватися служби радіаційної розвідки і дозиметричного контролю, які включають мережі наземних стаціонарних і рухливих постів, а в деяких державах також засобів повітряної радіаційної розвідки. У Великобританії, зокрема, створена мережа стаціонарних підземних постів спостереження залізобетонного типу, розміщених по усій території країни на відстані 40 км один від одного (всього 870) [14]. Вони обслуговуються корпусом спостереження чисельністю 10 тис. чоловік. Велика увага в НАТО приділяється питанням організації цивільної оборони в промисловості. Комітет ЦО рекомендує створювати її на усіх підприємствах з числом тих, що працюють, не менше 30 осіб. Проте ця проблема в окремих країнах вирішується залежно від національних особливостей, з огляду на що мінімальна кількість тих, що працюють на заводах, де створюються підрозділи цивільної оборони, коливається в межах від 30 до 50 осіб.

У мирний час на промислових підприємствах, як правило, функціонують наступні служби ГО: протипожежна, аварійно-рятувальна, першої медичної допомоги, сповіщення, радіаційної розвідки і дозиметричного контролю тощо. За рекомендацією

комітету ГО на підприємствах, що налічують від 500 до 5 000 осіб, чисельність особового складу формувань служб цивільної оборони у воєнний час повинна становити приблизно 8 – 10% загального числа працюючих. У мирний період цей показник знижується до 2 – 3%. На великих заводах із десятками тисяч працівників рекомендується створювати окремі частини і підрозділи ЦО [15].

У загальній системі заходів із захисту населення у Альянсі значна увага приділяється медичному забезпеченню, у межах якого передбачається:

- створення медико-санітарних служб і формувань, запасів медикаментів і медичного устаткування;
- розгортання пунктів медичної допомоги, сортування і евакуації поранених і хворих, а також польових шпиталів і додаткових лікувальних установ;
- проведення рятувальних робіт, надання першої допомоги потерпілим, їх сортування і евакуація та шпиталізація безпосередньо після ядерного удару;
- лікування потерпілих і хворих, попередження спалахів епідемій та їх локалізація [16].

У більшості країн блоку заходи медичного забезпечення в системі ЦО проводяться органами охорони здоров'я, а у низці держав – по лінії медико-санітарних служб збройних сил.

Медико-санітарні служби в системі цивільної оборони створюються на основі державних і приватних установ та органів охорони здоров'я в усіх ланках ЦО – від штабів округів до місцевих органів цивільної оборони, а також промислових і торговельних підприємств. Ці служби включають: органи управління, стаціонарні лікувальні установи (шпиталі і лікарні, пункти невідкладної допомоги) та мобільні формування, що створюються на період надзвичайного стану (медико-санітарні загони, загони і колони санітарного транспорту, медичні колони та батальйони, санітарні роти і взводи, групи з надання першої допомоги, пункти сортування та евакуації поранених) [17].

Для збільшення місткості шпитальної мережі на період військового часу у більшості країн НАТО передбачаються і частково проводяться заходи щодо розгортання додаткових госпіталів, а також приймаються заходи до розширення існуючих лікувальних установ, а також створюються запаси медикаментів і медичного устаткування.

Принцип залучення до служби у підрозділах цивільної оборони країн НАТО різний. У багатьох із них, наприклад у ФРН, Франції, Бельгії, Нідерландах, Норвегії і Данії, добровільний принцип поєднується з обов'язковим призовом певних контингентів для комплектування воєнізованих формувань ЦО. У США, Канаді і Великобританії використовується, здебільшого, добровільна служба, а у деяких державах (Туреччина, Португалія) комплектування сил цивільної оборони здійснюється за призовом [18].

Для підготовки кадрів для системи ЦО в усіх країнах блоку створені і функціонують різні навчальні заклади. Так, підготовка керівного складу в США здійснюється в інституті федерального агентства з управління в надзвичайних ситуаціях FEMA; у ФРН – в Академії цивільної оборони; у Франції, Бельгії, Данії, Нідерландах – в національних і вищих школах ЦО; у Канаді, Великобританії, Норвегії, Туреччині – у коледжах із відповідного профілю. У цих навчальних закладах проходять підготовку й інші категорії особового складу ЦО. Для підготовки особового складу воєнізованих формувань, рухливих колон, а також місцевих сил цивільної оборони у ряді країн функціонують навчальні центри регіонального і місцевого значення.

Взаємодія органів ЦО країн НАТО із збройними силами, насамперед із сухопутними військами, є одним із найважливіших питань організації ЦО. Така взаємодія організовується як у межах блоку (через комітет ЦО), так і в національному масштабі і закріплено у відповідних законодавчих актах. Необхідність тісної взаємодії обумовлена тим, що вірогідність масових руйнувань, відносна обмеженість технічних засобів і підготовлених кадрів у системах цивільної оборони, відсутність у низці країн спеціальних формувань ЦО потребує залучення військових частин і підрозділів для виконання деяких завдань, передусім із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Своєю чергою, збройні сили в окремих випадках потребуватимуть допомоги органів цивільної оборони.

Взаємодія органів ЦО зі збройними силами набуває важливого значення і в умовах мирного часу при ліквідації наслідків стихійних лих, великих виробничих аварій і катастроф, найперше на підприємствах із ядерними і хімічними компонентами, а також при рішенні різноманітних завдань мирного часу (зміст систем зв'язку і сповіщення, організація радіаційної розвідки і дозиметричного контролю, розробка проектів захисних споруд, організація матеріально-технічного забезпечення, підготовка кадрів тощо).

Взаємодія органів ЦО зі збройними силами організовується в усіх країнах НАТО, але в кожній із них має свої особливості. Найбільше така взаємодія властива тим країнам, де системи ЦО розвинені слабо або спеціальні формування взагалі відсутні [19].

У найближчій перспективі розвиток ЦО відбуватиметься переважно завдяки вдосконаленню існуючої інфраструктури цивільної оборони з урахуванням національних особливостей кожної країни і відповідно до міжнародної ситуації. Організаційна структура цивільної оборони буде розвиватися у напрямі надання місцевим органам ЦО більшої самостійності в цілях забезпечення ним можливості автономного управління, особливо при використанні противником засобів масового ураження або у разі великих стихійних лих і промислових катастроф.

З урахуванням тенденції, що намітилася, на переважне використання сил і засобів цивільної оборони в мирний час, чисельність формувань ЦО, призначених для задіяння у військовий час, скорочуватиметься з одночасним зміцненням їх матеріальної бази і оснащенням сучаснішими технічними засобами. Системи управління, сповіщення та зв'язку, радіаційної розвідки і дозиметричного контролю цивільної оборони розвиватимуться у напрямі насичення їх новими сучасними засобами автоматизованої обробки і передачі інформації, розробки і впровадження нових типів потужніших стаціонарних і рухливих сирен електричної і пневматичної дії, збільшення їх числа в системах сповіщення більшості країн НАТО [20].

Подальший розвиток отримає взаємодія органів цивільної оборони з усіма видами збройних сил, насамперед із сухопутними військами, у напрямі зміцнення спільних зусиль у рішенні завдань воєнного і мирного часу, вдосконалення планів збройних сил щодо надання допомоги, необхідної системі цивільної оборони в умовах надзвичайної ситуації.

Отже, попри послаблення можливостей виникнення війни з використанням зброї масового ураження, країни НАТО удосконалюють свої системи цивільної оборони шляхом універсалізації частин та підрозділів, створення мобільних потужних багатопрофільних підрозділів здатних швидко вирішувати завдання як у мирний так і у воєнний час. Адаптація цього досвіду, потреба наближення до стандартів Альянсу у зв'язку з європейським вибором України, інтернаціоналізація підходів щодо боротьби з надзвичайними ситуаціями в контексті глобальних викликів сьогодення є актуальним завданням для нашої країни.

Література

1. Ткаченко О. И. Гражданская оборона стран НАТО / О. И. Ткаченко // Зарубежное военное обозрение [Текст]. — 2013. — №1 — С. 4—11.
2. Там же. — С. 4—11.
3. Емельянов В. А. Системы оповещения в гражданской обороне стран НАТО / В. А. Емельянов // Зарубежное военное обозрение [Текст]. — 1991. — № 7. — С. 59—65.
4. Трущ О. О. Досвід побудови та функціонування систем цивільного захисту країн-членів ЄС Західної Європи / О. О. Трущ // Європейські та євроатлантичні процеси й інститути // Теорія та практика державного управління [Електронний ресурс]. — Вип. 2 (29). — Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-2/doc/5/01.pdf>.
5. Там само.
6. Ткаченко О. И. Гражданская оборона стран НАТО... — С. 4—11.
7. Федулов Г. В. Зарубежный опыт создания и обеспечения функционирования систем предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций / Г. В. Федулов // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях [Текст]. — М. : ВНИИТИ, 1998. — № 8. — С. 63—100.
8. Федоренко В. Н. Гражданская оборона зарубежных государств. Международная организация гражданской обороны / В. Н. Федоренко // Оперативное управление мероприятиями РСЧС [Текст] : сб. лекц. для руководящ. сост. МЧС России ; под. общ. ред. В. Ф. Мищенко. — изд. 2, дополн. и перераб. — М. : ООО "ИПП "КУНА", 2003. — С. 275—294.
9. Федулов Г. В. Зарубежный опыт создания и обеспечения функционирования систем предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций... — С. 63—100.
10. Civil Defence and Protection Directorate of the Ministry of Interior of France [Electronic resource]. — 2007. — Access mode : http://www.reliefweb.int/ocha_ol/programs/response/mcdunet/prov85.html.
11. Емельянов В. А. Системы оповещения в гражданской обороне стран НАТО... — С. 59—65.
12. Там же. — С. 59—65.
13. Федоренко В. Н. Гражданская оборона зарубежных государств. Международная организация гражданской обороны... — С. 275—294.
14. Емельянов В. А. Гражданская оборона Великобритании / В. Емельянов // Зарубежное военное обозрение [Текст]. — 1991. — № 5. — С. 72—76.
15. Трущ О. О. Досвід побудови та функціонування систем цивільного захисту країн-членів ЄС Західної Європи...
16. Federal Emergency Management Agency [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.fema.gov/>.
17. Ткаченко О. В. Гражданская оборона стран НАТО... — С. 4—11.
18. Трущ О. О. Досвід побудови та функціонування систем цивільного захисту країн-членів ЄС Західної Європи...
19. Федоренко В. Н. Гражданская оборона зарубежных государств. Международная организация гражданской обороны... — 275—294.
20. Андреев С. О. Перспективи європейської і євроатлантичної інтеграції України в контексті існуючого стану національної системи протидії надзвичайним ситуаціям / С. О. Андреев // Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України

[Текст] : матер. 5-ї регіон. наук.-практ. конф. (15 травня 2008 р., м. Дніпропетровськ) / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. — Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. — С. 303—305.

V. Kovalchuk

**THEORETICAL APPROACHES TO THE ORGANIZATION OF CIVIL DEFENSE
SYSTEMS OF NATO COUNTRIES IN THE CONTEXT OF ADAPTATING
THEIR EXPERIENCE FOR UKRAINE**

The structures of civil defense systems of NATO countries are considered. It is stressed that despite the reduction of military threats in Europe at the beginning of the XXI century, the Alliance leaders continue to work to improve their security systems. The universalization of all units and divisions, and creation of mobile forces able to perform tasks both in peacetime and wartime are the main directions for reforming the system of civil defense.

Key words: civil defense, military threats, security systems.